

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

งานหัตถกรรมถือว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทยที่ได้รับการพัฒนาสืบทอดมารุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยที่ในแต่ละท้องถิ่นต่างก็มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งลวดลาย และรูปแบบซึ่งมีความงามโดดเด่นที่แตกต่างกันออกไป

หลังจากที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ไขโดยเร่งส่งเสริมการส่งออกสินค้าต่างๆ เพื่อนำรายได้เข้าประเทศช่วยลดหนี้สาธารณะและเพิ่มเงินสำรองของประเทศมากขึ้น ในกลุ่มสินค้าที่ส่งออกทั้งหมด พบว่าสินค้าหัตถกรรม เกษตรกรรม และเกษตรอุตสาหกรรม เป็นสินค้าที่ส่งออกที่สามารถดึงเงินตราต่างประเทศได้สูงมาก เพราะเป็นสินค้าที่ใช้วัตถุดิบมาจากภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่เมื่อเทียบกับสินค้าประเภทอื่นๆ

สำหรับในกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมในประเทศระยะแรกๆ ลักษณะการผลิตทำเพื่อไว้ใช้บริโภคภายในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนภายในหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อสังคมขยายตัวออกไปมากขึ้น การผลิตงานหัตถกรรมจึงเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้งานครัวเรือนเพียงอย่างเดียวมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายและการส่งออก ทำให้เกิดเป็นระบบตลาด มีการจำหน่าย ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น ในเวลาเดียวกันรัฐเองก็เล็งเห็นว่าการผลิตสินค้าหัตถกรรมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นการแก้ไขปัญหาการว่างงานของเกษตรกร และเป็นการส่งเสริมการนำวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือทำให้มีค่าเพิ่มขึ้น จึงได้ส่งเสริมการใช้และผลิตหัตถกรรมในเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตจำเป็นต้องเรียนรู้หลายอย่าง เพื่อที่จะปรับตัวให้สามารถดำเนินอาชีพหัตถกรรมต่อไปได้ (กัญจนา ชุมหศิริรักษ์, 2531 : 13)

ในปัจจุบันในประเทศไทยได้มีการนำเส้นใยจากผักตบชวามาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทต่างๆ ทั้งประเภทใช้สอยเป็นภาชนะและของตกแต่งบ้าน จำหน่ายทั้งในประเทศและส่งออกไปยังต่างประเทศ ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยผักตบชวาที่ทำกันในภาคเหนือ เช่น จังหวัดพะเยา จังหวัดอุดรธานี จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมในครอบครัวที่สืบทอดศิลปวัฒนธรรมการจักสานงานหัตถกรรมมาจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมา ส่วนใหญ่จะจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน (กองอุตสาหกรรมในครอบครัว, 2533 : 17)

ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากเส้นใยผักตบชวายังมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เมื่อมีอากาศชื้นทำให้ผลิตภัณฑ์ขึ้นราหมดความสวยงาม คุณค่าของผลิตภัณฑ์ก็ลดลง และนำไปจำหน่ายยังต่างประเทศไม่ได้ ทำให้ตลาดไม่ขยายตัวเท่าที่ควร ดังนั้นสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) จึงได้ทำการศึกษาวิจัยหาสารเคมีป้องกันเชื้อรา (Fungicide) ชนิดที่เหมาะสมกับเส้นใยพืช ทั้งนี้โดยเน้นที่ความปลอดภัยในการใช้มากที่สุด และจะต้องไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (กองอุตสาหกรรมในครอบครัว, 2533 : 20)

สำหรับจังหวัดพะเยาเป็นอีกจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่มีการผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวาในครอบครัวมีสินค้าหลากหลายประเภทและมีการผลิตกระจายอยู่แทบจะทุกอำเภอมีผลิมากในอำเภอเมือง ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตชุมชน งานหัตถกรรมจากผักตบชวาของอำเภอเมือง จังหวัดพะเยามีด้วยกันหลากหลายกลุ่มเช่น

1. กลุ่มอาชีพจักสานผักตบชวา บ้านแม่โสร้ง ตำบลแม่โสร
2. กลุ่มผลิตภัณฑ์ผักตบชวา บ้านสันป่าม่วง ตำบลสันป่าม่วง
3. กลุ่มจักสานผักตบชวา ตำบลบ้านคำ
4. กลุ่มผลิตภัณฑ์ผักตบชวา ตำบลแม่กา
5. กลุ่มผลิตภัณฑ์ผักตบชวา ตำบลท่าจำปี
6. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรห้วยเคียนพัฒนา บ้านห้วยเคียน ตำบลบ้านคำ
7. กลุ่มสตรีสหกรณ์ผู้ผลิตหัตถกรรมผักตบชวาบ้านห้วยเคียน บ้านห้วยเคียนเหนือ ตำบลบ้านคำ
8. กลุ่มจักสานผักตบชวา ตำบลบ้านคำ
9. กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านแม่โสร ตำบลแม่โสร
10. กลุ่มจักสานผักตบชวาสันป่าม่วง ตำบลสันป่าม่วง
11. กลุ่มหัตถกรรมผักตบชวาบ้านสันป่าม่วง ตำบลสันป่าม่วง

ซึ่งในปี พ.ศ. 2547 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรห้วยเคียนพัฒนา ตำบลบ้านคำ เป็นกลุ่มผู้ผลิตชุมชนที่ได้รับรางวัลสินค้าสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (สินค้าระดับ 5 ดาว) พ.ศ. 2547 ของจังหวัดพะเยาตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน (มพช.) : 39/2546 ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล และมีอีกรายกลุ่มที่ได้รับรางวัลในสินค้าระดับ 4 ดาว ของจังหวัดพะเยา www.thaitambon.com (1/7/2548) ซึ่งสินค้าของกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยาส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าของที่ระลึก ของใช้ เครื่องประดับ และของตกแต่ง เช่น ถาดใส่ผลไม้ กระชาก กระเป๋ ตะกร้าใส่เสื้อผ้า รองเท้า เป็นต้น ตลาดส่วนใหญ่จำหน่ายให้กับคนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวจังหวัดพะเยา และบางส่วนส่งไปขายยังส่วนกลางและจังหวัด

ใกล้เคียง ซึ่งผลจากการที่ประชาชนจังหวัดพะเยาได้รับการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวอย่างจริงจังจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพะเยา ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และกองอุตสาหกรรมในครอบครัว กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรม ทำให้ราษฎรรวมทั้งสิ้น 114 คน จาก 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยเคียน บ้านต้า บ้านสันป่าม่วง บ้านแม่ใส บ้านต้าเหล่า มีอาชีพหลักและอาชีพเสริมสามารถมีรายได้จากการทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา จำหน่ายเป็นรายได้จุนเจือครอบครัวในแต่ละเดือน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพะเยา, 2541 : 135) จากการลงพื้นที่ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2548 และทำการพูดคุยกับประธานกลุ่มฯ และสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวกลุ่มต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยา ถึงสถานการณ์ทางการตลาดโดยเฉพาะทางด้านปริมาณยอดขายของสินค้างานหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยาพบว่าสถานการณ์ในปัจจุบันของกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยาแทบทุกกลุ่มฯมีปริมาณยอดขายที่ลดลงจากอดีตอย่างต่อเนื่อง

จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งสิ้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยทางการตลาดในการเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยา ซึ่งผลของการศึกษานี้จะนำมาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางสำหรับกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยาในการที่จะวางแผนการตลาด พัฒนารูปแบบ และปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจากผักตบชวาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคชาวไทยซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวจังหวัดพะเยาและคนในท้องถิ่นของจังหวัดพะเยา ซึ่งจะยังประโยชน์แก่บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรมจากผักตบชวาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยา
2. ศึกษาระดับความสำคัญของปัจจัยทางการตลาดในการเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยา

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านประชากร โดยจะทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้บริโภค

ชาวไทยที่เป็นนักท่องเที่ยวที่มาเยือนจังหวัดพะเยาและผู้บริโภคที่เป็นประชาชนในท้องถิ่นจังหวัดพะเยา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. ลักษณะของประชากร ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ฯลฯ
2. พฤติกรรมผู้บริโภค ได้แก่ เหตุผลในการซื้อ ผู้มีส่วนในการซื้อ โอกาสหรือความบ่อยครั้งในการซื้อ กระบวนการตัดสินใจในการซื้อ ฯลฯ
3. ปัจจัยทางการตลาด ได้แก่ ผลึกภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้บริโภคสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยาโดยใช้แบบสอบถามที่มีเนื้อหาค่อนข้างยาวและมีรายละเอียดค่อนข้างมากทำให้เกิดปัญหาในการตอบคำถามไม่ครบถ้วน โดยเฉพาะกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา
2. เนื่องจากโครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการโดยความเห็นชอบของผู้นำชุมชนและความต้องการของประธานและสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยา จึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีในการให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผักตบชวาของกลุ่มผู้ผลิตต่างๆ ในจังหวัดพะเยา

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงพฤติกรรมของผู้บริโภคในการตัดสินใจการเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของ จังหวัดพะเยา
2. ทราบถึงระดับความสำคัญของปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาของจังหวัดพะเยา
3. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและวางแผนการตลาด พัฒนารูปแบบ และปรับปรุงคุณภาพของสินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคชาวไทยที่เป็นคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดพะเยา
4. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อภาครัฐบาลในการนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนา ปรับปรุงกลุ่มผู้ผลิตและวิสาหกิจชุมชน อีกทั้งโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สำหรับผลิตภัณฑ์ประเภทงานหัตถกรรมจากผักตบชวา

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

สินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวา หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยวัตถุดิบหลักจากผักตบชวา ได้แก่ กระชาด กระเป๋าสีดา ตะกร้าลายไทย ดึงเอนกประสงค์ ชันโตก หมวก รองเท้า โคมไฟ ที่รองแก้ว ที่รองจาน ถังขยะ แจกัน ฯลฯ

พฤติกรรมผู้บริโภค คือ การกระทำของผู้บริโภคซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาให้ได้มา และการใช้สินค้าหัตถกรรมจากผักตบชวา ได้แก่ ผู้บริโภคซื้ออะไร ซื้อที่ไหน ราคาเท่าไร มีวัตถุประสงค์ในการซื้ออย่างไร ทั้งนี้หมายถึง กระบวนการตัดสินใจ ซึ่งมีมาอยู่ก่อนแล้วและมีส่วนในการกำหนดให้มีการกระทำดังกล่าว

ปัจจัยทางการตลาด หมายถึง ส่วนผสมทางการตลาด (Marketing Mix) ซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) , ราคา (Price) , สถานที่ (Place) , การส่งเสริมการขาย (Promotion) ซึ่งสามารถเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุม ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไขรวมทั้งมุ่งสนองตอบสนองความต้องการของลูกค้า

ผู้บริโภคชาวไทย หมายถึง บุคคลที่มีถิ่นพำนักอยู่ในจังหวัดพะเยาและบุคคลที่เดินทางออกจากถิ่นที่ตนพำนักอยู่มายังจังหวัดพะเยาเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อสิ่งใดก็ได้ แต่มิใช่เพื่อทำงานหารายได้ หมายถึงนักท่องเที่ยวประเภทค้างแรมและไม่ค้างแรม

กลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวา หมายถึง กลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจากผักตบชวา ในชุมชนต่างๆ ของจังหวัดพะเยา ทั้งกลุ่มฯ ที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและอยู่ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และไม่ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน